

dr hab. Małgorzata Świder, prof. UO
Instytut Historii
Uniwersytet Opolski
ul. Strzelców Bytomskich 2
45-084 Opole

Opole, 30.08.2018 r.

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej mgr Anety Góreckiej-Ziobrowskiej
pt. SPD w procesie integracji Europy (1945–2009),
Rzeszów 2018 (ss.210)
napisanej pod kierunkiem
prof. dr. hab. Włodzimierza Bonusiaka
z Wydziału Socjologiczno-Historycznego
Uniwersytetu Rzeszowskiego

Rozprawa doktorska mgr Anety Góreckiej-Ziobrowskiej składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, spisu treści i bibliografii. Uzupełnia ją spis rysunków i fotografii, a także siedem załączników o różnej objętości i tematyce.

Zarówno cel, jak i zakres badań sformułowane zostały we wstępie. Jak określiła Doktorantka w pierwszych zdaniach, praca poświęcona jest Socjaldemokratycznej Partii Niemiec (SPD) i jej roli w zachodzącym po II wojnie światowej procesie integracji Europy. Ponadto w założeniu miała ukazać ewolucję stanowiska SPD wobec jednoczącej się Europy, a także przedstawić koncepcje integracyjne głównych polityków socjaldemokratycznych. Celem było również wskazanie roli, jaką odgrywała partia socjaldemokratyczna w budowaniu pozycji Europy w świecie, w tym również realizację zadania „odpowiedzialności za Europę”. Rozprawa obejmuje okres od zakończenia II wojny światowej do 2009 r., czyli do końca drugiej wielkiej koalicji.

Bardzo pozytywnie oceniam wybór tematu dysertacji – jest to ciekawy wątek z dziejów najnowszych, odnoszący się nie tylko do historii Niemiec, ale także rzucający nieco światła na relacje w Unii Europejskiej (UE). Często zapomina się, że SPD nie tylko w bardzo

aktywny i znaczący sposób kształtowała politykę wschodnią (*Ostpolitik*), szczególnie nową politykę wschodnią (*neue Ostpolitik*), lecz także istotnie wpłynęła na rozwój integracji europejskiej, wychodząc z założenia, że jedynie równomierny rozwój polityki Wschód–Zachód może przynieść pozytywne rezultaty dla polityki niemieckiej. W tym wypadku wizjonerem rozwoju integracji europejskiej był Willy Brandt (należy zwrócić uwagę szczególnie na rozszerzenie Wspólnoty na północ Europy w 1973 r. – przyjęcie Wielkiej Brytanii, Irlandii i Danii). Następny socjaldemokratyczny kanclerz RFN, Helmut Schmidt, z wykształcenia ekonomista, miał duże zasługi w kształtowaniu Europejskiego Systemu Walutowego, którego założenia zostały opracowane wspólnie przez Schmidta i Valérego Giscard d’Estaing na przełomie lat 1978 i 1979. Natomiast w okresie kanclerstwa Gerharda Schrödera doszło do najbardziej spektakularnego rozszerzenia UE. Tak więc rozwinięcie tematu SPD i jej roli w procesie powojennej integracji Europy jest jak najbardziej pożądane, przy czym wymaga on pogłębionego spojrzenia naukowego.

Rozprawa bazuje przede wszystkim na opracowaniach polskojęzycznych odnoszących się do historii integracji, historii politycznej RFN oraz dziejów głównych ugrupowań politycznych w tym kraju. Nie brakuje również polskojęzycznej literatury z zakresu historii stosunków międzynarodowych. Uzupełnieniem są biografie i leksykony. W zasadzie można przyjąć, że literatura polskojęzyczna została dobrana poprawnie i nie budzi większych zastrzeżeń. W mniejszym stopniu wykorzystana została literatura niemieckojęzyczna, co jest poważnym deficytem tej rozprawy doktorskiej. Brakuje opracowań dotyczących pozycji SPD oraz – co rzutuje na rzetelność opracowania i kompletność wniosków – literatury dot. stanowiska polityków pierwszoplanowych wobec Europy i jej jedności. Tak jest nawet w przypadku Brandta, którego działalność polityczna jest bardzo dobrze opracowana i szeroko dostępna. Należało przynajmniej zapoznać się z badaniami i publikacjami przygotowanymi przez Fundację Willy Brandta (Bundeskanzler-Willy-Brandt-Stiftung). Brakuje nie tylko opracowań, ale także ważnych stron internetowych z dokumentami kluczowymi dla tematu dysertacji (np. <https://www.cvce.eu/de/collections/unit-content/-/unit/f28057ae-f00f-4677-8327-d97d19023b80/8a387201-5254-4626-ac46-9f8220499dbe>). Innym przykładem łatwo dostępnych, a niewykorzystanych źródeł są programy wyborcze SPD czy biuletyny informacyjne SPD (Pressemitteilungen der SPD 1958–1998, Sozialdemokratischer Pressedienst 1946–1995). Ze wszystkich tych materiałów można skorzystać za pośrednictwem Internetu na stronach biblioteki Fundacji im. Friedricha Eberta w Bonn. Wyraźnie odczuwalny brak źródeł archiwalnych stanowi słaby punkt ocenianej dysertacji. Podobnie jest z wykorzystaniem prasy niemieckiej. Powinno jej być znacznie więcej.

Mankamentem dysertacji są również zapisy w bibliografii utrudniające identyfikację niektórych bardzo istotnych dla tematu dokumentów czy źródeł (np. Drucksachen und Protokolle des Bundestages – brak kadencji, roku, nr dokumentu). Co ciekawe, w przypisach źródłowych ich zapis jest najczęściej poprawny.

Dysertacja mgr Anety Góreckiej-Ziobrowskiej ma układ problemowo-chronologiczny i składa się z pięciu rozdziałów. Rozdział pierwszy, który należy traktować jako rozdział wprowadzający do tematyki integracji, wyjaśnia nie tylko podstawowe terminy z tego zakresu, lecz także daje krótki przegląd niemieckich idei integracyjnych, poczynwszy od czasów średniowiecznych. Tak daleko posunięta cezura powoduje, że interesujące koncepcje integracyjne omówione zostały w sposób bardzo pobieżny i ogólny (np. *Grossraumwirtschaft* czy *Mittleuropa*). Ewidentnie brakuje bezpośrednich odniesień do socjaldemokracji i jej dorobku w tym temacie (o programie heidelberskim z 1925 r są zaledwie dwa zdania, zajmujące mniej niż połowę strony – rozdz. II, s. 41). Szkoda, do tego bowiem dokumentu socjaldemokracji odwoływali się często, szczególnie w okresach ich odpowiedzialności rządowej i intensywnych dyskusji o integracji Europy. Poza tym w rozdziale pierwszym omówione zostały główne nurty integracyjne w Europie powojennej: federalizm, funkcjonalizm, neofunkcjonalizm i konfederalizm, jak również inne koncepcje integracji, m.in. koncepcja Europy o wielu prędkościach (wysunięta przez Brandta) czy pomysł stopniowego tworzenia Unii Europejskiej w oparciu o dorobek i struktury trzech wspólnot (tzw. raport Leo Tindemansa).

Rozdział drugi traktuje o determinantach polityki europejskiej SPD. Słusznie Doktorantka wyodrębniła trzy zasadnicze okresy w historii najnowszej RFN: od końca wojny do powstania dwóch państw niemieckich; od 1949 r. do 1990 r., czyli do zjednoczenia Niemiec; etap obejmujący zjednoczone Niemcy aż do 2009 r., czyli do końca drugiej wielkiej koalicji. W tych okresach różna była pozycja Niemiec na arenie międzynarodowej, jak również możliwość oddziaływania tego państwa na proces integracji w Europie. Niemniej jednak brakuje szerszej analizy rzeczywistych możliwości oddziaływania SPD na politykę zagraniczną RFN (a także utrzymywane przez tę partię relacje międzynarodowe). Przede wszystkim chodzi o okresy jej odpowiedzialności rządowej. Daleko niewystarczające jest stwierdzenie, że „Rządząca koalicja socjalliberalna (SPD/FDP), jaka zasiadła w Bundestagu w 1969 roku, na 13 lat nadała nowy kierunek polityce integracyjnej. Zmiany w polityce zagranicznej RFN dotyczyły polityki wschodniej” (s. 43). Brakuje odniesień do dyskusji prowadzonej wewnątrz SPD o kierunku integracji. Nie ma mowy o gremiach, w jakich dyskutowano na ten temat – kto i kiedy najczęściej zabierał głos w imieniu partii, a także

frakcji SPD w sprawie integracji; czy wypracowano znaczące dokumenty (poza programami partyjnymi)? Przecież w okresie 13 lat współdecydowania SPD o losie państwa zachodnioniemieckiego doszło do ważnych wydarzeń związanych z integracją, zarówno w kontekście jej pogłębienia, jak i rozszerzenia: już w 1970 r. rozpoczęto wspólne konsultacje w ramach Europejskiej Współpracy Politycznej, potem wprowadzony został Europejski System Walutowy. To również okres pierwszych wyborów bezpośrednich do Parlamentu Europejskiego, a także pierwszego i drugiego etapu rozszerzenia Wspólnot. W tym czasie musiano dyskutować na ten temat w szeregach partii i frakcji SPD. Niestety, Doktorantka nie porusza tego zagadnienia.

W rozdziale trzecim – SPD w procesie pogłębienia integracji europejskiej – Doktorantka omawia stosunek SPD do Wspólnot Europejskich, a także do Europejskiej Wspólnoty Obronnej i Europejskiej Wspólnoty Politycznej. Stanowisko socjaldemokratów wobec tych dwóch inicjatyw zilustrować można cytatem pochodzącym z wypowiedzi Kurta Schumachera z 1952 r.: „Socjaldemokracja uważa zjednoczenie Niemiec za bardziej pilne i ważniejsze dla pokoju i ukonstytuowania się Europy niż każda forma integracji jednej części Niemiec z innymi krajami europejskimi” (s. 77). Najwięcej miejsca w tym rozdziale poświęcono stanowisku SPD wobec Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG) i Unii Europejskiej. Jest to zrozumiałe z racji dynamiki zachodzących przemian w procesie integracji, ale także rewizji stanowiska SPD. Autorka rozprawy prawidłowo wskazała najważniejsze inicjatywy mające na celu usprawnienia organizacyjne i zacieśnienie współpracy w ramach Wspólnoty. Niestety, pisze o nich w sposób bardzo lakoniczny, nie eksponując stanowiska i dorobku socjaldemokratów, co moim zdaniem jest znaczącym uchybieniem. Występują częste przeskoki myślowe, co wywołuje wrażenie chaosu i niepotrzebnych powtórzeń. Doktorantka rzadko odwołuje się do wypowiedzi czołowych polityków SPD (poza relacjami z debat w Bundestagu). Nawet tak bardzo medialne wydarzenie, jakim była debata o traktacie z Maastricht, zostało potraktowane powierzchownie. Stanowisko SPD zilustrowano jedynie wypowiedziami Heidemarie Wieczorek-Zeul. W dalszej części analizy, która kończy się na ratyfikowaniu traktatu lizbońskiego przez Bundestag w kwietniu 2009 r., nie ma znaczącej poprawy wykorzystania ogólnie dostępnych i istotnych dla tematu wypowiedzi socjaldemokratów.

O stanowisku SPD wobec rozszerzenia terytorialnego EWG i UE Doktorantka pisze w rozdziale czwartym, który – podobnie jak poprzedni – należy do zasadniczej części dysertacji. Tymczasem już we wstępie Autorka wskazała na współzależność problemu pogłębienia i rozszerzenia integracji Europy. Rodzi się zatem pytanie o zasadność przyjęcia takiego

podziału dysertacji. Czy istotnie te wzajemnie przenikające się zjawiska (pogłębienia i rozszerzenia), zachodzące na przestrzeni ponad 60 lat (1945–2009), powinny być omówione odrębnie w dwóch rozdziałach? Konsekwencją przyjęcia takiej struktury są liczne powtórzenia z poprzednich rozdziałów. Należy jednak podkreślić, że w porównaniu z nimi częściej pojawiają się nawiązania do socjaldemokracji oraz do wypowiedzi polityków SPD w sprawie rozszerzenia UE. Szczególnie widoczne jest to w kontekście największego rozszerzenia Unii Europejskiej z 2004 r.

Rozdział piąty, dotyczący wybitnych liderów SPD, miał być kwintesencję stanowiska czołowych polityków tej partii wobec integracji Europy. To ciekawa inicjatywa Doktorantki, która niestety nie została w pełni zrealizowana. Umieszczone w tym rozdziale biografie mają charakter ogólny. Nie eksponują problematyki integracyjnej, a przez to wiążą się jedynie pośrednio z głównym tematem pracy. Wyjątkiem jest biogram Gerharda Schrödera, pokrótce ukazujący stanowisko kanclerza federalnego wobec UE.

Praca napisana jest poprawnym językiem, chociaż nie jest całkowicie wolna od potknięć gramatyczno-stylistycznych i zwrotów potocznych. Zastrzeżenia wywołuje bibliografia, o czym mowa była już wcześniej, a także umieszczanie w przypisach źródłowych niepełnych opisów bibliograficznych. Np. w przypadku artykułów prasowych brakuje ich tytułów, jest jedynie tytuł gazety, data wydania i strona. Zastrzeżenie wywoływać może układ bibliografii i niektóre pozycje w niej ujęte, np. *Słownik terminologii Unii Europejskiej angielsko-polski...*, czy fakt, że w pozycji „Biografie, leksykony” nie ma ani jednej biografii (zostały one umieszczone w „Monografiach i opracowaniach”). Zresztą podział wymienionych w bibliografii pozycji robi wrażenie przypadkowego lub mało przemyślanego. Zdziwienie budzi również odwoływanie się mgr Anety Góreckiej-Ziobrowskiej do Wikipedii.

Ostatnim elementem recenzowanej dysertacji są załączniki, które w zasadzie odnoszą się do ogólnej polityki RFN.

Doktorantka ma pewne trudności z utrzymaniem głównej linii narracyjnej. W pracy jest wiele wątków i informacji pobocznych, które jedynie wypełniają strony dysertacji, nie wnosząc wiele do jej treści (takie informacje powinny znaleźć się w przypisach dygresyjnych czy odsyłających).

Należy wyraźnie podkreślić, że uwagi zawarte w niniejszej recenzji, nawet te bardzo krytyczne, nie służą dyskwalifikacji rozprawy. Mają one głównie charakter polemiczny i techniczny, a ich celem jest pomoc Doktorantce w udoskonaleniu jej warsztatu badawczego.

Na podstawie lektury przedstawionej mi do oceny pracy doktorskiej pt. SPD w

procesie integracji Europy (1945–2009), napisanej przez mgr Anetę Górecką-Ziobrowską, stwierdzam, że jest to rozprawa naukowa spełniająca wymogi stawiane pracom doktorskim w naukach humanistycznych, w szczególności historii. Praca odpowiada wymogom Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule z zakresu sztuki z 14 marca 2003 r. z jej późniejszymi zmianami, wobec czego składam wniosek o dopuszczenie mgr Anety Góreckiej-Ziobrowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

